

طراحی سنتی ایران

ناہید زاهدی

بیوگرافی هنرمند

ناهدی زاهدی، متولد ۱۳۴۱، طراح فرش، نقاش، محقق و مدرس هنر.

دوره کارشناسی را در رشته صنایع دستی با تخصص فرش و طراحی فرش با رتبه عالی در دانشگاه الزهرا(س) به پایان رساند (۱۳۷۱).

بلافاصله پس از فارغ التحصیلی به عنوان طراح آزاد با شرکت سهامی فرش ایران آغاز به همکاری کرد. آثار طراحی فرش مستقل وی در سالن هنرمندان پنجمین نمایشگاه بین‌المللی فرش ایران (۱۳۷۵) به نمایش درآمد.

از سال ۱۳۷۸ ابتدا به عنوان اسیستانت و سپس به عنوان مدرس در دانشگاه الزهرا(س) مشغول تدریس شد.

تحصیلات تکمیلی خود را در مقطع کارشناسی ارشد در رشته نقاشی کلاسیک (۱۳۸۰) در همان دانشکده ادامه داد و حین تحصیل و پس از فارغ التحصیلی (۱۳۸۳) به تدریس دروس هنری در دانشکده‌های هنر دانشگاه الزهرا(س)، دانشگاه پیام نور و دانشگاه جامع علمی کاربردی در تهران اشتغال داشته است.

در کارنامه هنری وی شرکت در دو نمایشگاه گروهی نقاشی و یک نمایشگاه انفرادی بین سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸ موجود است.

در زمینه‌ی هنرهای سنتی در محضر استادان بنامی چون استاد باقری، استاد جعفر پاکدست، استاد هوشنگ فرزانه، استاد دهنوی، در مطالعات تطبیقی و نقد آثار هنری دکتر مهرانگیز مظاهری و دکتر مهدی حسینی، در زمینه نقاشی دکتر محمد معمارزاده، خانم اسعدی و خانم محصص کسب علم و تجربه کرده است.

سرشناسه	: زاهدی، ناهید، ۱۳۴۱-
عنوان و نام پدیدآور	: آموزش گام به گام و اصولی طراحی سنتی ایران... / ناهید زاهدی.
مشخصات نشر	: تهران: فرهنگ و دانش، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	: ۲۰۴ ص: مصور.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۸۰۶۵-۵۱-۷
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
موضوع	: نقش‌های تزئینی -- ایران
	Decoration and ornament -- Iran -- Themes, motives
موضوع	: هنرهای تزئینی -- ایران
موضوع	: تزیین و آرایش -- طرح‌های گیاهی
	Decorative arts -- Iran -- Plant forms
رده بندی کنگره	: ۱۴۷۴NK
رده بندی دیویی	: ۴۰۹۵۵/۷۴۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۸۶۹۸۴۸۹
وضعیت رکورد کتابشناسی	: فیپا

عنوان: آموزش گام به گام و اصولی طراحی سنتی ایران با نگاهی به ریشه

نویسنده: ناهید زاهدی

ناشر: فرهنگ و دانش

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۰۶۵-۵۱-۷

تعداد صفحات: ۲۰۴

نوبت چاپ: اول

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه - قیمت ۳۰۰,۰۰۰ تومان

حق چاپ محفوظ و متعلق به مؤلف است

فهرست مطالب

عنوان	صفحه	عنوان	صفحه
پیشگفتار نویسنده	۹	گل پنبه‌ای	۶۰
پیشینه تاریخی	۱۶	گل‌های خوشه‌ای	۶۱
حکمت و هستی‌شناسی در طراحی سنتی ایران	۲۲	گل پروانه‌ای	۶۳
طراحی سنتی، موسیقی در قالب تصویر	۳۰	گل شاه‌عباسی	۶۷
بخش اول (تمرینات و نکات اولیه)		ترکیب نقوش ختایی	۷۵
تمرین ۱: ترسیم دایره در فواصل مشخص	۳۵	حرکت حلزونی (اسپیرال)	۷۹
تمرین ۲: خطوط منحنی	۳۶	روش ترسیم هندسی فرم حلزونی	۷۹
تمرین ۳: خطوط منحنی پیوسته	۳۷	علامت اختصاری و تناسبات نقوش	۸۲
تمرین ۴: خطوط تیزه دار	۳۷	نشستن گل‌های ختایی بر روی حرکت حلزونی	۸۳
تمرین ۵: حرکت حلزونی یا اسپیرال	۳۸	تزئینات روی ساقه‌های ختایی	۸۵
		گسترش حرکت حلزونی	۸۵
بخش دوم (نقوش ختایی)		واگیر	۹۰
نقوش ختایی	۴۰	قاب‌ها	۹۳
برگ‌ها	۴۰	طرح $\frac{1}{2}$	۹۶
غنچه‌ها	۵۰	طرح $\frac{1}{4}$	۹۹
گل‌های گرد	۵۳	طراحی لچک یا گوشه	۱۰۳
گل فرفره‌ای	۵۹		

بخش سوم (نقوش اسلیمی)

تعریف نقش اسلیمی	۱۰۸
روش ترسیم اسلیمی	۱۰۸
اسلیمی پیچک دار	۱۱۰
تزئینات مختلف اسلیمی ها	۱۱۰
سربند اسلیمی	۱۱۳
اسلیمی ابری	۱۱۷
نشستن اسلیمی ها روی حرکت حلزونی	۱۲۱
طرح $\frac{1}{4}$ اسلیمی	۱۲۵
چنگ زدن اسلیمی بر ساقه ها	۱۲۹
طرح لچک یا گوشه اسلیمی	۱۳۱
اسلیمی ها به عنوان جداکننده یا قاب ساز	۱۳۵
طرح $\frac{1}{4}$ اسلیمی	۱۳۹
بست	۱۴۲

تزئینات روی ساقه اسلیمی	۱۴۳
فصالی	۱۴۴

بخش چهارم (آموزش طرح های اسلیمی - ختایی)

چگونگی قرار گرفتن حرکت ختایی و اسلیمی همزمان	
در یک طرح	۱۴۶
حاشیه	۱۵۶
طرح کتیبه	۱۶۳
سرلوح	۱۶۵
شمسه	۱۶۸
روش سلی ترسیم شمشه	۱۷۰

بخش پنجم

نمونه طرح های دانشجویان در پایان دوترم	۱۷۶
--	-----

پیشگفتار نویسنده

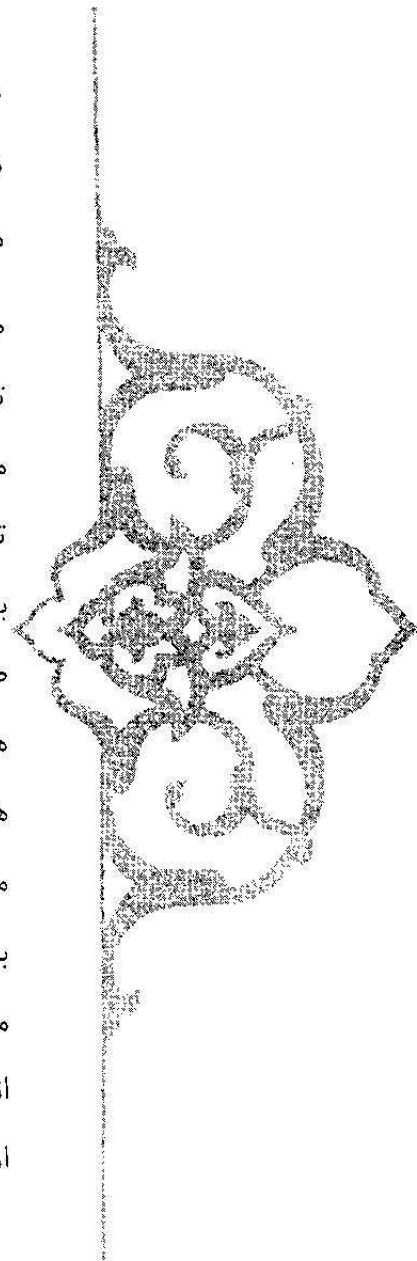
کتابی که در دست دارید نقشه راهی برای مدرسان و یک خودآموز کامل برای هنرجویان و علاقمندان به هنر اصیل، ناب و جاودانه ایرانی است که از فرهنگ و تمدنی دیرپا نشأت گرفته و برپایه اصول و قوانین دقیق علمی، هندسی و حکمی بنا شده است.

خواهش من از هنرجویان و علاقمندانی که قصد دارند به وسیله این کتاب طراحی سنتی را بیاموزند این است که حتما پیشگفتار و مطالب ابتدای کتاب را مطالعه کنند، چرا که شناخت، نخستین چیزی است که برای هر علمی و هر هنر و صنعتی لازم است. لازم است هنرجو بداند که با چه چیزی و با چه هنری سروکار دارد. پیشینه تاریخی و شناخت فلسفه وجودی این هنر، به هنرجو کمک می‌کند تا آگاهانه به موضوع نگاه کند، نقوش را درک کرده و ارتباط نزدیک‌تری با آن داشته باشد و این ارتباط به‌طور حتم به تاکید می‌گویم "به‌طور حتم" در طراحی بهتر و اصولی‌تر موثر خواهد افتاد. عشقی که از شناخت بوجود آمده باشد هنر را دلیزیرتر و همه‌پسند خواهد کرد. مهم نیست کسی که به آن نگاه می‌کند از فلسفه و حکمت وجودی آن آگاه باشد یا نه، عشق و آگاهی هنرمند در تمام نقوش رخنه کرده و بر دل‌ها می‌نشیند و هر بیننده‌ای را ناخودآگاه مجذوب خود می‌کند. "هرآنچه از دل برآید لاجرم بردل نشیند"

هنرمند عصاره روح خود را در اثرش می‌دمد و اگر خود عاشق نباشد چیزی ندارد که به‌دیگران هم بدهد.

هنرمندی که باعشق کار می‌کند، حتی اگر در انزوا باشد سرانجام کشف خواهد شد، در مقابل، کسانی که برای شهرت و پول و مقام با سر و صدای زیاد کار می‌کنند ممکن است برای مدتی مطرح باشند و از شهرت و مکنت لذت ببرند ولی به‌زودی از دل‌ها و نظرها محو خواهند شد و در تاریخ هنر جای برای آنها نیست.

طراحی سنتی ایران پایه اصلی بسیاری از هنرهای ایرانی است و مهمترین وجه تمایز آنها محسوب می‌شود. تذهیب، قالیبافی، قلمزنی روی مس و نقره، کاشیکاری گنبد و دیوار مساجد، میناکاری، سوزن‌دوزی، معرق و منبت و ... همه و همه به‌وسیله این نقوش شکوفا شده‌اند. متأسفانه بر اثر عدم آگاهی و شاید به‌دلیل ایجاد تنوع (به‌خصوص در طراحی قالی) نقوشی التقاطی، با درهم آمیختن ختایی‌ها و اسلیمی‌ها بوجود آورده‌اند که به هنر تذهیب نیز سرایت کرده است. این کار فلسفه وجودی نقوش را مخدوش کرده و به اصالت این هنر صدمه می‌زند، همچنین منبعی نادرست برای آیندگان می‌شود. شکستن اصول و قوانین، آگاهانه یا ناآگاهانه هرچه باشد پذیرفتنی نیست. در کتاب‌های موجود نیز اشتباهات اساسی وجود دارد که باعث گمراهی هنرجویان می‌گردد. با کمال احترام به استادان و پیشکسوتان این هنر، از جمله موارد نادرستی که در قسمت مربوطه با ذکر دلیل و به تفصیل توضیح داده‌ام: گرفتن حرکت ختایی از سربند اسلیمی است، همچنین در بسیاری موارد برای سادگی کار، هر دو حرکت اسلیمی و ختایی همزمان از یک سربند اسلیمی آغاز شده! مورد دیگر نام‌هایی است که با ذات این هنر همخوانی ندارند. نام‌هایی چون "ماری" و "دهان‌ازدری" که به انواع خاصی از اسلیمی‌ها داده شده کاملاً نادرست است، چرا که "مار" در فرهنگ ایران نماد خصایص مذمومی است و نمی‌تواند در چنین هنر معنوی جایی داشته باشد. اسلیمی که به "ماری" معروف شده در واقع نماد

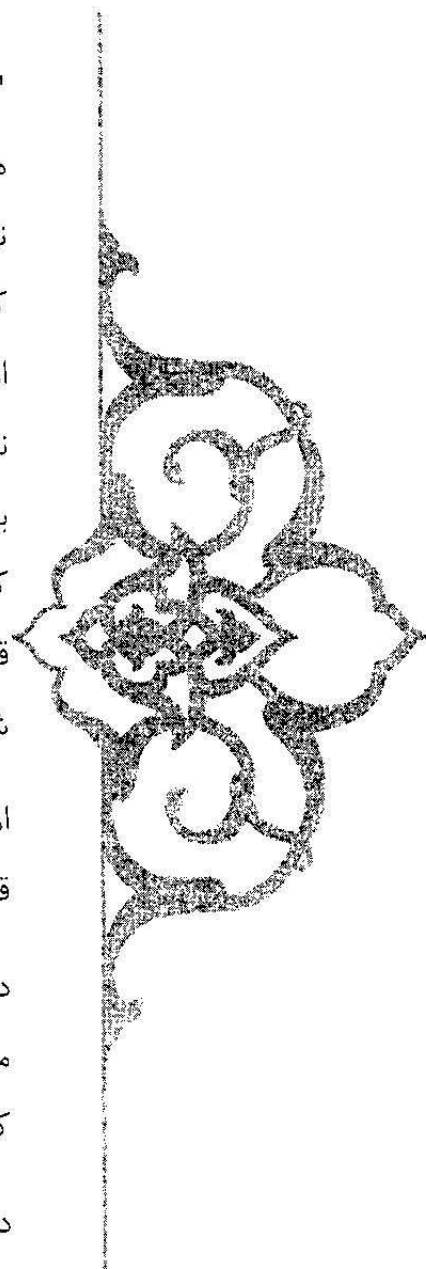
"ابر" و نامش "اسلیمی ابری" است. در قسمت اسلیمی‌ها دلایل را عنوان کرده‌ام و اینکه چگونه دانشجویان هیچ اشتیاقی به استفاده از این نقش نداشتند تا زمانی که واژه "ماری" را کاملاً حذف کردم و این نقش را با نام اسلیمی ابری آموزش دادم. از به‌کار بردن لفظ "دهان اژدری" هم که یادآور دهان مار کبری است پرهیز کرده‌ام.

امروزه در طراحی قالی از اسلیمی‌ها یا اصلاً استفاده نمی‌شود و یا بسیار اندکند استادانی که از منزلت این نقوش آگاه باشند و به‌درستی از آن استفاده کنند. نقوش ختایی به‌دلیل تنوع رنگ و نقش و سادگی طراحی بیشتر مورد استفاده قرار می‌گیرند چرا که طراحی اسلیمی‌ها و بافت این طرح‌ها مهارت بیشتری می‌طلبد و کوچکترین ضعف در حرکت اسلیمی خودنمایی می‌کند، اگر مراحل بافت مثل شانه‌زنی و پودکشی در سرتاسر قالی، منظم و دقیق انجام نشود دایره اسلیمی‌ها به‌سادگی از شکل دایره خارج می‌شوند و این یعنی بی‌ارزش شدن قالی، این درحالی است که در طرح‌های ختایی این نقایص کمتر به‌چشم می‌آید.

اما آیا از خود نمی‌پرسیم چرا قالی‌های ایرانی امروزی، گذشته از کیفیت بافت و مصالح، گیرایی قالی‌های قدیمی را ندارند و از نظر هنری جایگاه والای گذشته خود را از دست داده‌اند؟

درست است که قالی ایران به‌دلیل استحکام و مصالح به‌کاررفته در دنیا بی‌نظیر است اما چیزی که این محصول را به اثر هنری تبدیل می‌کند طرح آن است. اگر بافت به تنهایی منظور نظر بود، قالی ایران تنها یک کالای صنعتی محسوب می‌شد.

در این کتاب به‌دلیل اهمیت موضوع، طراحی سنتی به‌طور کلی آموزش داده شده است که در بسیاری هنرها از

جمله تذهیب، قلمزنی و گاه کاشی قابل اجراست، ولی طراحی قالی تناسبات و فرم‌های خاص خود را داراست که مقوله‌ای جداگانه را می‌طلبد.^۱

همچنین سعی شده تمام اصول و قواعد از پیش تعیین شده ذکر شود تا هنرجو با شکل اصلی و قوانین درست آموزش ببیند.

کتاب‌های بسیاری در این زمینه تدوین شده‌اند که خالی از اشکال نیستند و بسیار دیده می‌شود که اصول کاملاً اساسی طراحی سنتی را زیر پا می‌گذارند، اشتباهاتی که می‌تواند این هنر را دستخوش بی‌هویتی کند.

من سالها در دانشکده‌های هنر این رشته را تدریس کرده‌ام، این کتاب به درخواست و اصرار دانشجویان برای داشتن یک منبع کامل و موثق از آنچه تدریس می‌شد شکل گرفت و امیدوارم مورد توجه و استفاده عزیزان قرار گیرد.

در کلاس‌های درس گاه دانشجویان موضوع را به درستی هرک نمی‌کردند و با مشکلاتی روبرو می‌شدند که ناچار می‌بایست طراحی را از نو شروع کنند، بنابراین زمان زیادی را از دست میدادند و از ادامه طراحی دلسرد می‌شدند. این مسائل باعث شد راهی پیدا کنم تا از بروز این اشتباهات پیشگیری و یادگیری را سرعت بخشم. آموزش طراحی سنتی به روش سنتی آن سالیان سال به طول می‌انجامد زیرا از راه الگوبرداری و تمرین بسیار بدست می‌آید.

۱ - علاقمندان می‌توانند به کتاب طراحی فرش نوشته حسن جبلی مراجعه کنند.